

Fimmtudaginn 10. mars 1994.

Nr. 377/1991.

Bjarni Helgason

(Ingvar Sveinbjörnsson hdl.)

(Hafsteinn Hafsteinsson hrl.)

gegn

Guðrúnu Kristínu Magnúsdóttur

(Ásgeir Þór Árnason hdl.)

(Óskar Magnússon hrl.)

Fjármál hjóna. Séreign. Kaupmáli.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Hrafn Bragason, Garðar Gíslason og Hjörtur Torfason, Ingibjörg Benediktsdóttir, settur hæstaréttardómari, og Stefán M. Stefánsson prófessor.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 16. september 1991. Hann krefst þess, að viðurkenndur verði séreignarréttur sinn að hinni auknu eignaraðild jarðarinnar Hagavíkur í Grafningshreppi, Árnessýslu, úr 1/3 í 3/5 hluta eða um 4/15, og sér verði dæmdur málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti. Til vara er krafist viðurkenningar á séreignarrétti að hinum aukna eignarhluta í jörðinni, en að stefnda eigi endurgjaldskröfu að því marki, sem ekki verður talið, að áfrýjandi hafi notað séreignir og/eða séreignatekjur til kaupanna, þar sem sama verð, gkr. 450.000, verði framreiknað til verðlags í febrúar 1994 og miðað verði við helmingaskiptaregluna, og málskostnaður verði þá látinn niður falla.

Stefnda krefst þess aðallega, að hinn áfrýjaði úrskurður verði staðfestur og áfrýjanda verði gert að greiða sér málskostnað fyrir Hæstarétti, eins og málið væri eigi gjafvarnarmál, en henni var veitt gjafvörn fyrir Hæstarétti með bréfi dóms- og kirkjumálaráðuneytis 24. október 1991. Verði fallist á aðalkröfu áfrýjanda, krefst stefnda til vara, að áfrýjanda verði gert að greiða sér 950.063 krónur ásamt dráttarvöxtum frá uppsögu hæstaréttardóms til greiðsludags auk málskostnaðar eins og í aðalkröfu.

Nokkur ný skjöl hafa verið lögð fyrir Hæstarétt.

I.

Hinn 15. september 1950 gerðu þáverandi eigendur jarðarinnar Hagavíkur í Grafningshreppi, þau Helgi H. Tómasson og börn hans, Tómas, Ragnhildur og Bjarni, með sér félagssamning, Helgi skyldi eiga jörðina að 5/8 hlutum, en börn hans 1/8 hvert. Í samningnum var kveðið á um, að umráð yfir jörðinni skyldu jafnan vera í höndum þeirra sjálfra, meðan þeirra nyti við. Færi svo, að eitthvert þeirra giftist eða kvæntist, skyldi svo frá gengið með kaupmála, að eignarhluti þess yrði séreign þess og skuldbindingum væntanlegs félagsbús óviðkomandi. Jafnframt var kveðið á um, að hverju þeirra skyldi óheimilt að gefa, selja eða veðsetja eignarhluta sinn í jörðinni, nema samþykki allra hinna kæmi til, og jafnan skyldu þau, er ekki vildu selja, eiga forkaupsrétt að hluta þess, er selja vildi, að rétttri tiltölu við eignarhluta hvers þeirra. Svo sagði í samningnum:

„Deyi eitthvert okkar systkina án þess að láta eftir okkur arfgengt afkvæmi, skal eignarhluti þess renna til meðeigenda þess að rétttri tiltölu. Ef það, er læzt, lætur eftir sig arfgengt afkvæmi, skulu þau okkar, er lifa, eiga rétt á að kaupa hlut þess, er lézt, eftir mati 2ja óvilhallra manna.

Þegar ég, Helgi H. Tómasson, fell frá, erfa meðsemjendur mínir að þessum samningi, þeir er þá lifa, minn hluta að jöfnu hvert án tillits til annarra erfingja, að svo miklu leyti sem lög þá leyfa.“

Svo sem í hinum áfrýjaða úrskurði greinir, gerðu aðilar máls þessa með sér kaupmála, er þau gengu í hjónaband 4. janúar 1958. Helgi H. Tómasson lést 2. ágúst sama ár, og varð áfrýjandi þá eigandi jarðarinnar að 1/3 hluta á móti ofangreindum systkinum sínum. Samkvæmt eignaskiptasamningi 12. september 1959 fengu systkinin einnig í sinn hlut sumarbústað í Hagavík. Varð landið og bústaðurinn sameign þeirra að jöfnu. Í samningi þessum skuldbundu þau sig til þess að hlíta í einu og öllu ákvæðum félagssamningsins frá 15. september 1950.

Árið 1968 ákváðu sameigendur jarðarinnar að slíta sameign sinni á jörðinni að stærstum hluta og skipta henni á milli sín og gerðu um það samning 2. maí það ár. Fengu þau Einar G.E. Sæmundsen, Hákon Guðmundsson og Sveinbjörn Jónsson til þess að kveða á um til fullnaðarúrskurðar um skiptingu jarðarinnar með öllu tilheyrandi. Gerðardómurinn kvað upp úrskurð sinn 29. október 1968. Þar var

jörðinni skipt upp í þrjá hluta eftir óskum systkinanna. Í hlut Ragnhildar og Tómasar sameiginlega kom land norðan þjóðvegarins, í hlut áfrýjanda kom land sunnan þjóðvegarins, og þriðji hluti kom í óskipta sameign þeirra þriggja. Í hlut áfrýjanda kom land það, sem sumarbústaðurinn stóð á, og bústaðurinn sjálfur svo og ræktun öll, girðingar og önnur mannvirki á því landi. Í lið 7 var ákvæði um, að áfrýjandi tæki við réttindum og skyldum samkvæmt samningi Skóg-ræktar ríkisins, dags. 2. október 1947, við þáverandi eiganda jarðarinnar, dr. Helga Tómasson. Svo segir í gerðardóminum:

„8. Rétt þykir með hliðsjón af landsstærð og meintu verðgildi hvors landhluta um sig svo og verðmætis sumarbústaðar, mismunar á ræktun, girðingum og öðrum mannvirkjum að Bjarni Helgason greiði Ragnhildi Helgadóttur og Tómasi Helgasyni alls kr 450.000,00 – fjögur hundruð og fimmtíu þúsund krónur – er þá einnig tekið tillit til umsjónar, viðhalds á húsi og mannvirkjum, svo og hirðingar jarðarinnar og ræktunar hennar, sem Bjarni telur sig hafa annast og framkvæmt umfram meðeigendur sína, meðan jörðin var í óskiptri sameign.

9. Opinber gjöld af skiptu og óskiptu landi jarðarinnar Hagavíkur greiðir Bjarni Helgason að 3/5 hlutum en Ragnhildur Helgadóttir og Tómas Helgason að 2/5.

10. Vilji eitthvert eða einhver okkar selja hlut sinn í jörðinni, skulu það eða þau, er ekki selja, eiga forkaupsrétt að hluta þess eða þeirra, sem selja vilja.“

Þau Tómas, Ragnhildur og áfrýjandi gengu frá landskiptagerð 11. apríl 1969, byggðri á gerðardóminum að öllu leyti, og segir í lok hennar: „11. Fjárskiptum milli aðilja út af framangreindum landskiptum er að fullu lokið.“ Er á því byggt í máli þessu, að áfrýjandi hafi greitt systkinum sínum uppsetta fjárhæð, 450.000 krónur, hinn 30. apríl 1969.

II.

Af kaupmála áfrýjanda og stefndu má ljóst vera, að þau hafa litið svo á, að áfrýjandi ætti sinn hluta óskiptu jarðarinnar Hagavíkur sem séreign. Jörðin varð öll sameign áfrýjanda og tveggja systkina hans, þegar faðir þeirra féll frá. Með fyrrgreindri landskiptagerð systkinanna í apríl 1969 tók áfrýjandi, auk sumarbústaðarins, við

þeim hluta landsins, sem sérstaklega hafði verið girtur af til skóg-ræktar. Við skiptin var tekið mið af kostum jarðarinnar, og lágu eðlileg rök til þess, að land áfrýjanda varð stærra en land hinna systkinanna. Að þessu athuguðu og með hliðsjón af ákvæðum kaupmála aðila verður að fallast á það með áfrýjanda, að hinn aukni eignarhluti hans eftir skiptin hafi einnig átt að teljast séreign hans. Á hinn bóginn er það álitamál, hvort áfrýjandi hafi notað séreignarfé sitt eða tekjur af séreign til að standa undir þeirri greiðslu, sem hann þurfti að inna af hendi vegna landskiptanna. Telja verður með hliðsjón af röksemdum hins áfrýjanda úrskurðar, að honum hafi ekki tekist að sýna fram á, að svo hafi verið að öllu leyti.

Í varakröfum sínum vísa aðilar til 53. gr. laga nr. 20/1923 um réttindi og skyldur hjóna. Áfrýjandi fékk greiddar bætur frá Landsvirkjun vegna spjalla á landi sínu í október 1969, 380.000 krónur. Bótageiðsla þessi telst að verulegum hluta koma í stað séreignar áfrýjanda, sbr. 3. tl. 1. mgr. 23. gr. laganna. Telja verður, að nægileg tengsl séu milli bótageiðslu þessarar og greiðslunnar fyrir hina auknu eignaraðild. Þegar þetta er virt, verður að telja nægilega í ljós leitt, að áfrýjandi hafi að hluta notað séreignarfé til þess að auka við séreign sína, en að hluta fé af hjúskapareign. Stefnda á því endurgjaldskröfu úr hendi áfrýjanda skv. 53. gr. laga nr. 20/1923 að því leyti sem fé var varið af hjúskapareigninni til séreignar hans.

Lögmenn aðila hafa sameiginlega lagt fram í málinu reikning Jóns Erlings Þorlákssonar tryggingafræðings 11. febrúar 1994, sem sýnir, að 450.000 krónur í apríl 1969 séu að núgildi miðað við lánskjaravísitölu 1.900.126 krónur. Eru varakröfur beggja málsaðila grundaðar á þessum útreikningi. Þegar tekið hefur verið tillit til framangreindrar bótageiðslu, telst endurgjaldskrafa stefndu eftir atvikum hæfilega ákveðin 350.000 krónur. Verður áfrýjandi dæmdur til að greiða stefndu þá fjárhæð ásamt dráttarvöxtum frá uppsögu dóms þessa.

Rétt þykir, að málskostnaður falli niður í héraði og fyrir Hæstarétti.

Gjafvarnarkostnaður stefndu greiðist úr ríkissjóði, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs verjanda hennar, Ásgeirs Þórs Árnasonar héraðsdómsslögmanns, 100.000 krónur.

D ó m s o r ð:

Viðurkenndur er séreignarréttur áfrýjanda, Bjarna Helgasonar, að hinni auknu eignaraðild hans í jörðinni Hagavík í Grafningshreppi, Árnessýslu, úr 1/3 í 3/5 hluta.

Áfrýjandi greiði stefndu, Guðrúnu Kristínu Magnúsdóttur, 350.000 krónur með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá uppsögu dóms þessa til greiðsludags.

Málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti fellur niður.

Gjafvarnarkostnaður stefndu greiðist úr ríkissjóði, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs talsmanns hennar, Ásgeirs Þórs Árnasonar héraðsdómslögmanns, 100.000 krónur.

Úrskurður skiptaréttar Reykjavíkur 27. júní 1991.

Mál þetta var tekið til úrskurðar að loknum munnlegum málflutningi 13. júní 1991.

Sóknaraðili, Bjarni Helgason, kt. 011233–2449, Undralandi 2, Reykjavík, krefst þess aðallega, að „hin aukna eignaraðild hans í Hagavík í Grafningshreppi úr 1/3 hluta í 3/5 hluta, það er að segja um 4/15 hluta, sé séreign hans“ og málskostnaðar að mati réttarins að viðbættum virðisaukaskatti. Til vara krefst hann „viðurkenningar á því að hin aukna eignaraðild hans í Hagavík í Grafningshreppi úr 1/3 hluta í 3/5 hluta, það er um 4/15 hluta aukin eignaraðild, sé séreign hans að því marki sem hann hefur notað af séreign sinni til eignaaukningarinnar í Hagavík, og það, sem á vantar, verði viðurkennt sem hjúskapareign mannsins, þar sem sama verð, framreiknað, verði lagt til grundvallar og hann keypti á af systkinum sínum, og málskostnaður látinn falla niður.“

Varnaraðili, Guðrún Kristín Magnúsdóttir, kt. 270939–2959, Skarphéðingsgötu 2, Reykjavík, krefst þess aðallega að bæði aðalkröfu og varakröfu sóknaraðila verði hafnað, „umdeildur viðbótarhluti“ verði talinn hjúskapareign sóknaraðila og falli því undir félagsbú aðila. Jafnframt er gerð krafa um málskostnað [...]. Verði ekki fallist á aðalkröfu þessa er til vara krafist „endurgreiðslu þess verðmætis, framreiknuðu (sic), sem sóknaraðili hefur varið af hjúskapareign sinni til þess að öðlast eða bæta séreign sína í Hagavík, og að málskostnaður verði látinn falla niður.“

Sáttaumleitanið dómarans hafa ekki borið árangur.

Málsaðilar gengu í hjúskap 4. janúar 1958. Á árinu 1990 var hjúskap

þeirra slitið. Með samningi aðila um skilnaðarkjör, sem þau undirrituðu 27. apríl 1990 og 2. maí 1990, tókust samningar um öll atriði varðandi eignaskipti þeirra á milli að því undanskildu að ágreiningur varð um hve stóran hluta jarðarinnar Hagavíkur, Grafningshreppi, sóknaraðili teldist eiga að séreign. Um þetta segir í samningi þeirra:

Hjónin eru ekki sammála um hvort viðbótarhlutur í Hagavík, Grafningi, sem keyptur var af systkinum mannsins, sé séreign mannsins eða hjúskapareign, og hefur málinu verið vísað til skiptaráðandans í Reykjavík.

Daginn áður en málsaðilar stofnuðu til hjúskapar gerðu þau með sér kaupmála. Meginmál hans er svohljóðandi:

Allt það fé, sem ég, Guðrún Kristín Magnúsdóttir, kann að eignast í hjónabandi okkar fyrir eigin atvinnu mína eða fyrir erfðir á sama tíma, arður af því fé svo og allir munir sem keyptir kunna að verða fyrir það, skulu verða séreign mín og skuldbindingum félagsbús okkar óviðkomandi.

Á sama hátt skulu eftirgreindar fasteignir, arður af þeim og munir, sem keyptir kunna að verða fyrir andvirði þeirra eða arð, svo og á sama hátt allur arfur, er mér, Bjarna Helgasyni, kann að hlotnast meðan hjónabandið stendur, verða séreign mín, Bjarna Helgasonar, og skuldbindingum félagsbús okkar óviðkomandi:

Fyrirfram afhent mér upp í arf eftir móðurföður minn: 1/3 úr húseigninni nr. 66 við Laugaveg, 1/8 úr jörðinni Hagavík í Grafningi í Árnessýslu, ásamt 1/8 af þeim hluta úr jörðinni Ölfusvatni, sem sameinaður er Hagavík, 1/8 úr sumarbústað í Hagavík, allar með öllu tilheyrandi, lóðarréttindum og öðru.

Að öðru leyti skal verða venjulegt fjárfélag milli okkar.

Kaupmáli þessi var afhentur til skráningar og innfærður í kaupmálabók 4. janúar 1958.

Við skipti á dánarbúi föður síns hlaut sóknaraðili hluta af jörðinni Hagavík í arf og er ágreiningslaust að eftir þau skipti var eignarhluti sóknaraðila í jörðinni 1/3 en tvö systkin hans áttu sinn þriðjunginn hvort. Var jörðin þá óskipt sameign systkinanna.

Með landskiptagerð, dagsettri 11. apríl 1969, varð samkomulag milli systkinanna um að skipta jörðinni upp. Við þá skiptingu reiknaðist sá hluti, sem kom í hlut sóknaraðila, verðmeiri en þeir hlutar, sem systkin hans fengu, og taldist sóknaraðili eftir það eiga 3/5 hluta jarðarinnar. Á móti greiddi hann systkinum sínum samtals gkr. 450.000,00, og var greiðslan að sögn sóknaraðila innt af hendi 30. apríl 1969.

Við eignaskipti milli málsaðila vegna skilnaðarins hefur risið ágreiningur um hvort sú aukning á eignarhluta sóknaraðila í jörðinni, sem varð með landskiptagerðinni, þ.e. úr 1/3 jarðarinnar í 3/5 hluta, sé séreign sóknaraðila eða ekki.

Sóknaraðili vísar um séreignarrétt sinn til áðurgreinds kaupmála aðila og til 29. gr. laga nr. 20/1923, sbr. 1. gr. laga nr. 10/1962, V. kafla laga nr. 20/1923 og til 23. gr. sömu laga. Byggir hann á því að greiðslan fyrir viðbótina, kr. 450.000,-, hafi verið fjármögnuð með séreignarfé sínu. Greiðslan hafi verið innt af hendi um mánaðamótin apríl/maí 1969. Hann hafi 1. apríl 1969 fengið lán að fjárhæð kr. 125.000,- hjá Landgræðslusjóði með veði í Hagavík. Lánið hafi verið til 10 ára og borið 6% ársvexti. Greitt hafi verið af því láni með tekjum sem jörðin gaf af sér. Hann hafi áður verið búinn að selja sér-eign sína að Laugavegi 66 fyrir kr. 788.333,-, og notað af því fé til öflunar fbúðar að Háaleitisbraut 115 kr. 734.895,- og hafi mismunurinn, kr. 53.438,- með áunnum vöxtum til 1. apríl 1969, kr. 13.169,-, gengið til að fjármagna þessi landakaup. Hann hafi tekið skammtímalán í Landsbanka Íslands fyrir því, sem á vantaði, til að greiða umrædda greiðslu, og hafi fjárhæð þess líklega verið kr. 275.000,-. Hann hafi síðan fengið greiddar bætur 4. október 1969 frá Landsvirkjun vegna spjalla sem unnin höfðu verið á landinu í Hagavík, kr. 380.000,-, og notað það fé til að greiða skammtímalánið í Landsbankanum.

Sóknaraðili heldur því einnig fram að arður af sölu jólatrjáa og af silungsveiði hafi gert betur en að standa undir kaupum á viðbótarhlutanum í Hagavík. Þannig sé ljóst að tekjur af sölu jólatrjáa hafi á árunum 1969 til og með 1981 numið samtals gömlum kr. 1.635.265,-. Arður af silungsveiði hafi verið talsverður og sem dæmi um það séu lagðar fram í málinu nótur vegna sölu silungs árið 1980, að fjárhæð gkr. 225.475,-.

Af hálfu varnaraðila er á því byggt að sóknaraðili hafi ekki sýnt fram á að hann hafi raunverulega notað fé úr séreign sinni til að standa undir kaupum á umræddum hluta jarðarinnar Hagavíkur. Sóknaraðili hafi sönnunarbyrði um að séreignarfé hans hafi verið haldið aðgreindu frá öðru fé búsins og að því hafi verið varið í þessu skyni. Sú sönnun hafi ekki tekist. Vísar sóknaraðili í þessu sambandi til Hrd. 16.388, Hrd. 46.959 og að nokkru Hrd. 6.79.

Varnaraðili telur fullyrðingar sóknaraðila um það, hvenær kaup á umræddum jarðarhluta hafi farið fram, og um greiðslutilhögun vera á reiki. Hann hafi í bréfi 25.9. 1989 staðhæft að samningur um kaupin hafi orðið um mánaðamótin mars-apríl 1969. Greiðsla vegna kaupanna hafi verið innt af hendi 7. apríl 1970 og verið fjármögnuð með mismun af sölu séreigna sinna

og með bótum frá Landsvirkjun ásamt vöxtum af þeim í 6 mánuði. Í bréfi 25. janúar 1990 haldi hann því fram að samningur um kaupin hafi verið gerður 2. maí 1968 og greiðsla verið innt af hendi um mánaðamótin apríl-maí 1969 og fjármögnuð með Landgræðslusjóðsláni 1. apríl 1969 og skammtaláni frá Landsbanka Íslands 1. apríl 1969, en síðarnefnda lánið verið endurgreitt með fyrrgreindum bótum frá Landsvirkjun, allt eftir hentisemi sóknaraðila. Þannig virðist sóknaraðili hvorki viss í sinni sök um á hvaða tíma samningsgreiðslurnar hafi farið fram né heldur með hverju þær hafi verið fjármagnaðar. Engin gögn séu um þetta önnur en staðhæfingar sóknaraðila sjálfs.

Varnaraðili heldur því fram, að öll þau lán, er sóknaraðili hafi nefnt í þessu sambandi, hafi hjónin tekið sameiginlega til að fjármagna þessi kaup og lánin hafi verið endurgreidd „af félagseign búsins“.

Varnaraðili heldur því fram, að jafnvel þótt fallist yrði á, að bætur, sem sóknaraðili kunnir að hafa fengið greiddar frá Landsvirkjun, hafi verið séreign sóknaraðila, sé ekkert fram komið af hans hálfu um, að þessu séreignarfé hafi verið haldið aðskildu frá öðrum eignum félagsbúsins né að fé þessu hafi verið varið til kaupa á hinum umdeilda hluta jarðarinnar.

Varnaraðili mótmælir því að sóknaraðili hafi fengið kr. 58.348,00 í mismun vegna viðskipta með séreignir sínar á árunum 1964 og 1965. Sé heldur ekkert fram komið í málinu um að umræddu fé hafi verið haldið sérgreindu frá öðrum eignum búsins eða að því hafi verið varið til þeirra kaupa sem mál þetta snýst um. Bendir varnaraðili á að í útreikningum sínum hafi sóknaraðili reiknað vexti á þessa fjárhæð en hann hafi ekki sýnt fram á það með neinum hætti að fé þetta hafi verið ávaxtað með þeim hætti sem hann haldi fram.

Varnaraðili mótmælir því að arður af jörðinni hafi verið notaður til greiðslu lána vegna kaupa á jarðarpartinum svo sem sóknaraðili haldi fram. Ekkert bendi til að ætluðum arði af séreign sóknaraðila hafi verið haldið aðgreindum frá öðrum eignum búsins né að hann hafi verið notaður í þessu skyni. Hafi einhver arður orðið af Hagavíkurlandi hafi hann verið notaður í viðhalds- og rekstrarkostnað sumarhússins og jarðarinnar í Hagavík eða verið notaður í þarfir fjölskyldunnar. Tekur varnaraðili fram að á þessu tímabili hafi hjónin einnig staðið í byggingu einbýlishúss að Undralandi 2 í Reykjavík. Foreldrar varnaraðila hafi lagt þeim lið á byggingartímanum, bæði með því að lána þeim endurgjaldslaust íbúðarhúsnæði og með því að aðstoða varnaraðila við að endurgreiða lán sem tekin höfðu verið vegna landakaupanna.

Verði þrátt fyrir allt talið að sóknaraðili hafi haldið séreignarfé sínu

nægilega aðgreindu frá öðru fé búins, telur varnaraðili allt að einu, að það hafi ekki verið nægilega mikið til að standa undir kaupum á viðbótarhlutanum. Vísar varnaraðili í þessu sambandi sérstaklega til Hrd. 46,959.

Varnaraðili mótmælir öllum staðhæfingum sóknaraðila um fjármögnun kaupanna og kveður gögn málsins um þær eingöngu byggðar á tölum sem hann hafi tekið saman gagnert vegna þess ágreinings sem hér sé til úrlausnar. Ekki hafi verið gerður sérstakur kaupmáli né kaupmálaauki um að hinn umdeildi hluti Hagavíkur yrði háður séreignarrétti sóknaraðila og beri sóknaraðili allan halla af því, sbr. Hrd. 46,959.

Varnaraðili kveður framangreindar röksemdir eiga við bæði um aðal- og varakröfu sóknaraðila. Því til viðbótar sé varakrafa sóknaraðila alltof óljós, til þess að hún verði tekin til greina, og beri þegar af þeirri ástæðu að hafna henni.

Um lagarök vísar varnaraðili til laga nr. 20/1923, einkum 1. tölul. og 3. tölul. 1. mgr. 23. gr., og til kaupmála aðila.

Mál þetta er lagt fyrir skiptaréttinn samkvæmt heimild í 75. gr. skiptalaga nr. 3/1878 með lögjöfnun.

Málsaðilar og tvö vitni komu fyrir réttinn til skýrslugjafar við meðferð málsins.

Meginregla laga nr. 20/1923 um fjármál hjóna er sú, að eignir séu hjúskapareignir nema annað sé ákveðið svo að gilt sé. Kemur regla þessi m.a. fram í 1. mgr. 17. gr. laganna. Af því leiðir, að sá, sem heldur fram séreignarrétti, verður að sýna fram á þann rétt sinn.

Í kaupmála málsaðila er ekki að finna ákvæði þess efnis, að það, sem sóknaraðili kunnir síðar að eignast í jörðinni Hagavík, verði séreign hans. Séreignarrétt yfir öðrum hluta jarðarinnar en þar er beinlínis tilgreindur getur sóknaraðili því ekki byggt á kaupmálanum með öðrum hætti en þeim að um sé að ræða verðmæti sem hann hafi hlotið í arf, komið hafi í stað séreignar eða verið greiddur með arði af séreign hans.

Sá hluti jarðarinnar, sem um er deilt í máli þessu, komst í eigu sóknaraðila með samningi hans við systkin sín og greiddi hann þeim gamlar krónur 450.000,- fyrir. Í málsútlvistun sinni kveður hann greiðsluna hafa verið innta af hendi með peningum sem komið hafi í stað séreignar hans að Laugavegi 66, með peningaláni frá Landgræðslusjóði, með skammtímaláni frá Landsbanka Íslands sem greitt hafi verið með bótafé sem hann hafi fengið frá Landsvirkjun vegna spjalla á landinu, og með arði af jörðinni. Verður nú tekin afstaða til málsútlvistunar sóknaraðila varðandi hvern þessara liða. Fjárhæðir þær, sem um er fjallað, eru hér tilgreindar í gömlum krónum, nema annars sé getið.

Efirstöðvar söluverðs séreignar að Laugavegi 66. Umrædd eign var samkvæmt málsútlitun sóknaraðila seld 12. nóvember 1964 og fengust fyrir hana kr. 788.333,-. Kveður sóknaraðili söluverðinu hafa verið ráðstafað til öflunar íbúðarhúsnæðis að Háaleitisbraut 115 og hafi það kostað hann samtals kr. 734.895,-. Hafi hann því átt eftir af þessu fé kr. 53.438,- sem hafi fram til 1. apríl 1969 borið 7% ársvexti. Að vöxtunum viðbættum hafi þessi fjárhæð þá verið orðin kr. 66.607,-. Sóknaraðili hefur engin gögn lagt fram um það með hvaða hætti hann varðveitti þessa fjármuni. Þó er ljóst af skattframtali málsaðila fyrir árið 1969 að þau áttu í árslok 1968 inni á bankareikningum samtals kr. 2.177.59, og að vaxtatekjur af bankainnstæðum námu á árinu 1968 samtals kr. 304,83. Verður því að telja með öllu ósannað að sóknaraðili hafi átt eftirstöðvar af séreignarfé frá sölu Laugavegar 66 í apríl 1969 til að greiða hluta af kaupverði hins umdeilda hluta jarðarinnar Hagavíkur svo sem hann heldur fram.

Lán frá Landgræðslusjóði. Samkvæmt gögnum málsins fékk sóknaraðili lán frá Landgræðslusjóði á árinu 1969, kr. 125.000,-, til 10 ára með 6% ársvöxtum. Fyrir liggur í málinu svohljóðandi yfirlýsing, dags. 28. janúar 1991, undirrituð af Baldri Helgasyni, gjaldkera Landgræðslusjóðs:

Í tilefni af beiðni Bjarna Helgasonar, kt. 011233-2449, hefi ég undirritaður skoðað ársreikninga Landgræðslusjóðs frá árinu 1969, og er Bjarni Helgason þá með lán frá Landgræðslusjóði, að upphæð kr. 125.000, vegna Hagavíkur í formi skuldabréfs til 10 ára. Lánið er að fullu greitt til Landgræðslusjóðs og var því aflýst dags. 3/9 1979 hjá sýslumannsembættinu á Selfossi. Annað lán hefur ekki verið veitt til Bjarna Helgasonar úr Landgræðslusjóði frá árinu 1969 til þessa dags.

Um lán frá Landgræðslusjóði fjallar sóknaraðili í bréfi til lögmanns síns 25. september 1989 (dskj. 14) og segir þar m.a.:

Enn má benda á varðandi Hagavíkina, að 1/4 1970 var fengið lán að upphæð kr. 100.000- hjá Landgræðslusjóði með veði í Hagavík. Lánið var veitt til 10 ára og með 6% vöxtum og var ætlunin að nota það til ýmissa endurbóta þar, sem þó aldrei varð af. Lán þetta var svo endurgreitt með hluta af þeim árlegu tekjum sem Hagavíkin gaf af sér. Örlög þessa láns urðu hins vegar þau að vera notað til að fjármagna byrjunarframkvæmdir við byggingu hússins að Undralandi 2, þ.e.a.s. til greiðslu gatnagerðargjalda.

Í öðru bréfi til lögmanns síns 25. janúar 1990, sem samkvæmt bréfi lögmanns hans til lögmanns varnaraðila 5. mars 1990 er ritað í því skyni að það eigi að koma í stað hins eldra bréfs (dskj. nr. 5), segir um þetta efni:

1/4 var fengið lán að upphæð kr. 125.000- hjá Landgræðslusjóði með

veði í Hagavík. Lán þetta var veitt til 10 ára og með 6% vöxtum. Það var síðan endurgreitt með hluta af þeim árlegu tekjum sem Hagavíkin gaf af sér, þótt síðar væru þeir fjármunir að einhverju leyti notaðir til að fjármagna byrjunarframkvæmdir við byggingu hússins að Undralandi 2, þ.e.a.s. til greiðslu gatnagerðargjalda.

Ekki eru önnur gögn um lántöku þessa í málinu né heldur um ráðstöfun lánsfjárins. Lántakan ein sér stofnar ekki séreignarrétt, þó svo að séreign sé sett að veði til tryggingar láninu. Ekki er sannað að lánsféð hafi gengið til greiðslu á kaupverði þess hluta landsins sem um er deilt í málinu og raunar bendir framangreint til þess að svo hafi alls ekki verið. Hefur lántaka þessi því ekki þýðingu fyrir niðurstöðu í málinu. Í ljósi þessa skiptir ekki heldur máli hvort fé úr séreign sóknaraðila hefur verið notað til að greiða afborganir og vexti af skuldinni eða ekki.

Arður af jörðinni. Sóknaraðili hefur lagt fram ýmis gögn um tekjur sem hann hafi haft af sölu jólatrjáa af jörðinni. Eins og þessum rekstri virðist hafa verið háttað hefur sóknaraðila verið skylt að halda um þennan rekstur bókhald samkvæmt bókhaldslögum, sbr. 15. tölul. 2. gr. laga nr. 52/1968. Sóknaraðili hefur lagt fram í málinu staðfest ljósrit skattframtala aðila árin 1969 til og með 1981. Verður ekki ráðið af þeim að sérstöku bókhaldsuppgjöri hafi verið skilað vegna þessa sjálfstæða atvinnurekstrar á þeim tíma, en tekna af sjálfstæðri starfsemi er þar getið sum árin. Útlistun sóknaraðila á tekjum sínum af starfsemi sinni í Hagavík er ekki í neinu samræmi við þær upplýsingar sem fram koma í umræddum skattframtölum. Hafa við meðferð málsins ekki komið fram aðrar upplýsingar um þetta misræmi en að ekki hafi allar tekjur verið taldar fram til skatts og að um tiltekna tekjur hafi af „skattalegum ástæðum“ verið ákveðið að gefa út reikninga á nafni annars aðila. Gegn andmælum varnaraðila þykir ekki fært að leggja til grundvallar niðurstöðu í málinu að sóknaraðili hafi haft aðrar tekjur af jörðinni en þær sem tilgreindar eru í skattframtölum aðila sem tekjur af sjálfstæðri starfsemi. Kemur fram í gögnum málsins að þær hafi verið notaðar til ýmissa þarfa fjölskyldunnar, t.d. til endurnýjunar á bifreiðaeign og til greiðslu byggingarkostnaðar að Undralandi 2. Hefur sóknaraðili ekki gert líklegt að tekjur þessar hafi verið notaðar til að greiða neinn hluta kaupverðs þess lands sem mál þetta snýst um.

Bætur frá Landsvirkjun. Samkvæmt gögnum málsins fékk sóknaraðili bótageiðslu frá Landsvirkjun 1. október 1969 vegna tjóns sem orðið hafði á landinu í Hagavík. Fjárhæð bótanna nam samtals kr. 380.000,- og var sú fjárhæð sundurliðuð þannig:

Bætur vegna túnskemmda	kr.	15.000,-
Bætur v/annarra landskemmda, staurastæða o.fl.	–	70.000,-
Bætur v/eftirlitsferða eiganda	kr.	45.000,-
Bætur v/rýrnunar á sumarbústaðalöndum	–	250.000,-

Ekki verður séð að bætur vegna eftirlitsferða eiganda séu bætur vegna séreignarfjár. Þykir því sýnt, að sá hluti bótanna, sem telst koma í stað séreignar, nemur kr. 335.000,-. Sóknaraðili heldur því fram, að hann hafi notað bótagreiðslu þessa til að greiða skammtímalán frá Landsbanka Íslands sem tekið hafi verið til að greiða fyrir hið umdeilda land. Engin gögn hafa verið lögð fram í málinu um þetta skammtímalán. Á hinn bóginn kemur fram í skattframtali aðila árið 1970, að bankainnstæða í Landsbanka Íslands nam í lok árs 1969 kr. 245.383,40 en hafði í upphafi ársins numið kr. 997,69. Með skattframtalinu 1970 fylgdi sérstakt fylgiskjal með skýringum varðandi einstaka liði framtalsins. Þar segir um inneignir í bönkum:

Hér ber þess að geta, að á árinu fékk ég kr. 380.000,00 frá Landsvirkjun sem bótagreiðslu vegna landsþjalla, er urðu af völdum Landsvirkjunar á landi mínu í Hagavík í Grafningshreppi.

Í skattframtali þessu eru vaxtagreiðslur mjög nákvæmlega útfærðar en á þessum árum voru slík útgjöld frádráttarbær frá gjaldstofnum við álagningu tekjuskatts. Ekki kemur þar neitt fram um vaxtagreiðslur af uppgreiddu skammtímaláni frá Landsbanka Íslands eða öðrum lánastofnunum á því ári, en tilgreind er víxilskuld við bankann í árslok 1970 að fjárhæð kr. 90.000,- og vextir af henni. Hins vegar eru þar tilfærðir vextir af kaupverði hins umdeilda hluta Hagavíkur, kr. 15.000,-. Sóknaraðili skýrði svo frá í aðilaskýrslu sinni fyrir réttinum að vextir þessir hefðu verið ranglega færðir á framtalið „af skattatæknilegum ástæðum“. Í ljósi þessa og gegn andmælum varnaraðila verður að telja ósannað að bótafé það, sem hér um ræðir, hafi að einhverjum hluta verið notað til að greiða hið umdeilda land í Hagavík.

Samkvæmt framansögðu er það niðurstaða máls þessa að ósannað þykir að sóknaraðili hafi notað fé af séreign sinni til þess að greiða fyrir þann hluta jarðarinnar Hagavíkur í Grafningshreppi sem deilt er um í máli þessu. Verður því að hafna kröfum hans um viðurkenningu á séreignarrétti að þeim hluta landsins.

Ekki er ágreiningur um það með aðilum, að sá hluti landsins, sem séreignarréttur sóknaraðila nær ekki til, skuli teljast hjúskapareign hans. Skilja má varakröfu sóknaraðila svo að gerð sé krafa um að þessi eign verði verðmetin í úrskurði þessum, sbr. orðalagið „þar sem sama verð, framreiknað, verði lagt til grundvallar og hann keypti á af systkinum sínum“. Hvergi er að finna í málsútlitun sóknaraðila neina vísbendingu um það í hvaða skyni kaupverðið skuli framreiknað, hvaða aðferð eða viðmiðun skuli viðhöfð

um framreikninginn eða lagastoð fyrir því að framreiknað kaupverð skuli hér lagt til grundvallar. Þótt vissulega megi telja líklegt að sóknaraðili telji sig eiga rétt á að fá eign þessa lagða sér út við skiptin kemur það ekki fram í þessari kröfugerð né í málsútlitun hans að öðru leyti. Er kröfugerð þessi og málsútlitun um hana svo ófullkomin og vanreifud að henni verður ekki sinnt.

Málsútlitun sóknaraðila er, eins og rakið hefur verið, að hluta til beinlínis í mótsögn við gögn sem lögð hafa verið fram af hans hálfu í málinu. Verður ekki hjá því komist að úrskurða sóknaraðila til að greiða varnaraðila málskostnað, sem þykir hæfilega ákveðinn kr. 85.000,00, með vöxtum svo sem greinir í úrskurðarorði.

Ragnar Halldór Hall borgarfógeti kvað upp úrskurð þennan.

Ú r s k u r ð a r o r ð :

Hafnað er þeirri kröfu sóknaraðila, Bjarna Helgasonar, að 4/15 hlutar jarðarinnar Hagavíkur, Grafningshreppi, verði taldir séreign hans við skipti á eignum hans og varnaraðila, Guðrúnar Kristínar Magnúsdóttur. Telst þessi hluti jarðarinnar vera hjúskapareign sóknaraðila.

Varakröfu sóknaraðila um, að viðurkenndur verði séreignarréttur hans að hluta hins umdeilda lands, og um ákvörðun verðs á þeim hluta jarðarinnar, sem ekki telst séreign, er einnig hafnað.

Sóknaraðili greiði varnaraðila kr. 85.000,00 í málskostnað innan 15 daga frá birtingu úrskurðarins og ber málskostnaðarfjárhæðin dráttarvexti samkvæmt 10. gr. og 12. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 frá 15. degi eftir uppsögu úrskurðarins til greiðsludags.
